

ve hadislerde de bunu teyit eden nakli deliller mevcuttur (bk. en-Nisâ 4/48; ez-Zümer 39/53). Buna karşılık Mu'tezile âlimleri, bu görüşü reddederek tövbe etmeden veya kötülüğünü bağışlatacak değerde daha önemli iyilikleri olmadan büyük günah işleyen birini affetmenin yanlış, çirkin, hikmet ve adalete aykırı olduğunu, dolayısıyla Allah için bu anlamda bir affin düşünülemeyeceğini, daha kesin bir ifade ile, Allah için böyle bir affin câiz olmadığını savunmuşlar, bunu âyetlerle de (bk. en-Nisâ 4/93; Yûnus 10/27) ispatlamaya çalışmışlardır. Esasen bu tartışmanın bir yönü, iki mezhep arasındaki imanla ilgili görüş ayrılığına dayanmaktadır. Nitekim Ehl-i sünnet, iman alanı ile amel alanını ayırdığı ve iman ilkelerini benimsemesi şartıyla amelî alanda büyük günah işleyenleri de mümin saydığı, dolayısıyla bunların ilâhî affa mazhar olabileceklerini kabul ettiği halde, Mu'tezile bunu reddetmiş, inkâr ve şirkten uzak olsa bile, diğer büyük günahları işleyen de tövbe etmeden öldüğü takdirde imandan çıkacağını ileri sürmüş, **fâsık*** diye adlandırdığı bu kimseleri af kapsamının dışında tutmuştur. Ancak, Mu'tezile'nin müteahhir âlimlerinden Kâdî Abdülcebbar, af konusunda mezhebin Bağdat ve Basra kollarının telakkilerini özetledikten sonra, Allah'ın fâsıkı affetmesinin aklın mümkün olmadığı şeklindeki klasik görüşü katılmadığını belirtmiştir (bk. *Şerhu'l-Uşûl'l-hamse*, s. 678). Ona göre bu, aklî bir zorunluluk değildir. Allah büyük günah işleyeni, imkânsız olduğu için değil, cezalandıracağını bildirdiği (vâid) için bağışlamayacaktır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 235, 238; *el-Muvaṭṭaʿ*, "Ṣada-ka", 12; Tirmizî, "Birr", 88; Bâkılânî, *et-Tem-hîd* (nşr. R. J. Mc Carthy), Beyrut 1957, s. 351-364; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûl'l-hamse* (nşr. Abdülkerim Osman), Kahire 1384/1965, s. 642-646, 657, 664, 678; Gazzâlî, *İhyâ*, Beyrut 1402-1403/1982-83, II, 184-186; Râgıb el-İsfahânî, *ez-Zerîʿa ilâ mekârimi's-şerîʿa* (nşr. Ebû'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 343-344; *Lisânü'l-ʿArab*, "afv" md.; Ebû Saîd el-Hâdimî, *el-Berikatü'l-Mahmûdiyye fi Şerhi Tarikati'l-Muhammediyye*, İstanbul 1318, II, 328-331; Wensinck, *Muʿcem*, "afv" md.; M. F. Abdülbâkî, *Muʿcem*, "afv" md.

MUSTAFA ÇAĞRICI

□ FIKIH. İslâm hukukunda af, sanık hakkındaki hukukî takibattan vazgeçme veya mahkûmun cezasının bir kısmını yahut tamamını bağışlama anlamında kullanılır. İslâm dininde cezala-

rın konmasında asıl hedef suçların önlenmesi ve dolayısıyla cemiyet düzeninin korunarak insan hak ve hürriyetlerinin teminat altına alınmasıdır. Bu sebeple insanların huzurunu ciddi şekilde bozan suçlar için, suçun mahiyetine göre, Kur'an ve Sünnet'te çeşitli cezalar takdir edilmiş, suçların işlenmesi ve yaygınlık kazanmasına müsamaha gösterilmemiştir. Buna karşılık, İslâm ceza hukukunda suçların teşekkül ve ispatı hususunda konan şartlar cezanın uygulama alanını daraltmış, suçun meydana gelişinde ve ispatlanmasında kesinliği gölgeleyen her şüphe suçlunun lehine kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, bazı durumlarda suçlunun affı mümkün kılınmış ve genel bir esas olarak, afta hata etmenin cezalandırmada hata etmekten daha hayırlı olduğu kabul edilmiştir. Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurur: "Elinizden geldiği kadar müslümanların cezalarını kaldırmaya çalışın. Onun için bir çıkış yolu varsa bırakın gitsin. Devlet başkanının afta hata etmesi cezalandırmada hata etmesinden hayırlıdır" (*Müsned*, V, 160).

İslâm ceza hukukunda, **kıyas*** ve **ta'zir*** cezalarının affı genel olarak kabul edilmiştir. Buna karşılık **had*** cezalarında, bazı istisnalar dışında af mümkün değildir. Diğer taraftan İslâm'da suçluların affı daha çok mağdur ile suçlu arasındaki bir mesele olarak kabul edilmiş ve affı yasama organının yetkisine bırakan beşerî hukuk sistemlerinin aksine, af yetkisi hakkı çiğnemenen mağdurun kendisine verilmiştir.

Had Cezalarında Af. Mahkeme kararıyla kesinleşmiş had cezalarında prensip olarak devletin hiçbir af yetkisi yoktur. Ancak suç unsurları ve ispat şartlarında eksiklik olması halinde cezanın düşmesi söz konusu olduğu gibi, bazı durumlarda suçlunun bağışlanması da kabul edilmiştir. Mağdur tarafından dava açılmasına bağlı olmayan had cezalarında af hiçbir şekilde mümkün değildir. Dava açılmasına ihtiyaç gösteren hadlerde -ki bunlar **kazf*** ve hırsızlık suçlarına uygulanan hadlerdir- af söz konusu olabilir. Bu iki suçta, dava açılmadan önce veya sonra, henüz hüküm kesinleşmeden mağdurun suçluyu affetmesi cezayı düşürür. Bu hususta fıkıh âlimleri görüş birliğine varmışlardır. Hz. Peygamber bir hadisinde, mahkemeye intikal ettirilmeden önce had davalarında affın mümkün olabileceğini, ancak mahkemede dava açıldıktan sonra affın söz konusu edilemeyeceğini be-

lirtmiştir (bk. Ebû Dâvûd, "İḥudûd", 6). Ancak bu af sadece kul hakkını düşürür, cezayı tamamıyla ortadan kaldırmaz. Devlet, suçlunun da durumunu göz önüne alarak ta'zir cezası verebilir. Hüküm kesinleştikten sonra hırsızlık suçlunun affı hiçbir şekilde mümkün değildir. Kazf suçunda ise hüküm kesinleştikten sonra, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre, mağdurun affı cezayı düşürür. Çünkü onlara göre kazf haddi tamamen kul hakkıdır veya bunda kul hakkı ağırlıktadır. Kazf haddinin tamamen Allah hakkı olduğu, kul hakkının ise dava açmaktan ibaret bulunduğunu kabul eden İmam Mâlik, Ebû Hanîfe ve diğer birçok âlime göre ise hüküm kesinleştikten sonra af câiz değildir.

Kıyas Cezalarında Af. İslâm ceza hukukunda af, kul hakkının hâkim olduğu kıyas cezasını düşüren sebeplerden biri olarak kabul edilmiştir. Suçlunun mağdurun bizzat kendisi veya velî'si tarafından affedilmesi Kur'an ve Sünnet'te teşvik edilmiştir (bk. el-Bakara 2/178; el-Mâide 5/45; eṣ-Şûrâ 42/40; *Müsned*, II, 386; III, 213, 258; Ebû Dâvûd, "Diyât", 3). Öldürme ve yaralama suçlarında uygulanan kıyas cezalarında af, kul hakkı olan kısıyı düşürmekle birlikte devlet gerekirse suçluya ta'zir cezası verebilir. İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre, kasten öldürme ve yaralama suçlarında af hem karşılıksız, hem de diyet karşılığında olabilir. Zira bunlara göre söz konusu suçlarda mağdur, suçlunun rızasını almadan kıyas ve diyet cezalarından herhangi birinin uygulanmasını hâkimden isteyebilir. Bu suçlarda asıl cezanın kıyas olduğunu, diyete hükmedilmesinin suçlunun rızasına bağlı bulunduğunu kabul eden Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre ise af ancak karşılıksız olabilir. Diyet karşılığında kısıstan vazgeçilmesi suçlunun rızasına bağlı olduğundan buna af değil, **sulh** denir.

Affa mağdurun bizzat kendisi yetkili olup onun ölümü halinde, kıyas hakkına sahip olan velîleri bu yetkiyi kullanabilirler. Bunlar da Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre, erkek ve kadının bütün mirasçılardır. İmam Mâlik'e göre ise bu hususta yetkili **asabe*** mirasçılar olup bunlar arasında da bir öncelik sıralaması söz konusudur. Bütün fukahaya göre affeden kimsenin âkil ve bâliğ olması şarttır. Kıyas konusunda hak sahibinin çocuk olması halinde, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre, çocuk aleyhine bir tasarruf sayılacağı için velînin karşılıksız afta bulunma

yetkisi yoktur. Affın ancak karşılıksız söz konusu olabileceğini kabul eden İmam Mâlik ve Ebû Hanîfe'ye göre de çocuğun hakkını iskât (düşürme) sayılacağından, velî asla affa yetkili değildir. Ancak, velî veya vâsi kısısı mal karşılığında affedebilirler ki bu da af değil sulhtür. Bu hususta fukaha arasındaki ihtilâf özde olmayıp şekildedir. Hak sahibi olanlardan bazıları affedip diğerleri affetmezse, Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre af geçerli olup affetmeyenlere diyetten hisseleri ödenir. İmam Mâlik ise bu konuda affedenin erkek olmasını ve ölüye yakınlığını esas almış, ancak erkek asabenin aynı derecede bulunmaları halinde birisinin affını yeterli saymıştır. Ortak işlenen suçlarda suçluların bir kısmı affedilip diğerlerine kısas uygulanabileceği gibi, yaralanan bir kimsenin ölümden önce yaptığı af da fıkıh âlimleri tarafından geçerli kabul edilmiştir.

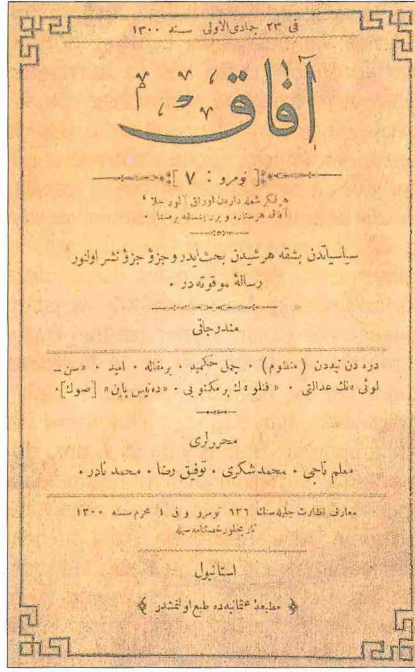
Ta'zir Cezalarında Af. İslâm hukukçuları bazı hadislerle dayanarak ta'zir cezalarında affın câiz olduğunu kabul etmişlerdir. Devlet, kul hakkının bulunmadığı, yalnız kamu hakkının çiğnendiği suçlarda, suçlunun ve cemiyetin **maslahat***ı söz konusu ise, ta'zir cezasını affa yetkili sayılmıştır. Kul hakkının ihlâl edildiği durumlarda ise devletin af yetkisi olmayıp mağdur şahıs dilerse suçluyu affedebilir. Ancak fert ve kamu haklarının birleştiği ta'zir cezalarında bir tarafın affı diğer tarafın hakkını düşürmez.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc* (nşr. Muhibbûddin el-Hatîb), Bulak 1302 — Kahire 1397, s. 164, 165; *Müsned*, II, 386; III, 213, 258; V, 160; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 6, "Diyyât", 3; Mâveridî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, Kahire 1909, s. 200, 201, 207; Ebû Ya'lâ, *el-Ahkâmü's-sultâniyye* (nşr. Muhammed Hâmid el-Fakkî), Kahire 1938 — Beyrut 1403/1983, s. 270, 272, 281-282; Şirâzî, *el-Muhezzeb*, Kahire 1379/1959-60, II, 188; Serahsî, *el-Mebsûl*, Kahire 1324-31, XXVI, 154; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, Kahire 1327-28/1910, VII, 246-249; Şevkânî, *Neylû'l-evâr*, Kahire 1391/1971, VII, 7 vd.; M. Ebû Zehre, *el-Ükübe*, Kahire, ts. (Dârü'l-Fikrî'l-Arabî), s. 315-320; Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'î*, Kahire 1959, I, 81, 217, 256-258, 775-777; II, 157-159, 258-259; Abdülazîz Âmir, *et-Ta'zir fi's-ser'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1389/1969, s. 500, 510-515; Ö. Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye* Kamusu, İstanbul 1970, III, 100-101, 103, 104; Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku*, İstanbul 1976, s. 55 vd.; Ali Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*, Erzurum 1977, s. 80 vd.; Fahreddin Atar, *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Ankara 1979, s. 188; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1982, I, 114-155.

FAHRETTİN ATAR

Afak dergisinin kapağı

AFÂK

(آفاق)

II. Abdülhamid döneminde yayımlanan ve edebî yönü ağır basan dergi.

20 Zilhicce 1299-25 Cemâziyelevvel 1300 (2 Kasım 1882-3 Nisan 1883) tarihleri arasında sadece yedi sayı çıkmıştır. A. Kâmil'in imtiyaz sahibi olduğu derginin yazı heyetinde Muallim Nâci, Mehmed Şükrü, Tefvîk Rızâ ve Mehmed Nâdir bulunmaktadır. Dergide bu isimlerin yanı sıra Hersekli Ârif Hikmet'in, Acem lakabıyla tanınan Muallim Feyzi'nin, Recâizâde Celâl'in, Giritli Sırrı Paşa'nın da şiir ve yazıları vardır. Ayrıca Diderot, Fénelon, Herder, Lamartine gibi çoğu Fransız yazarlarından olmak üzere şiir ve nesir tercümelerine de yer verilmiştir. Derginin yayımlanmasında Muallim Nâci'nin önemli rolü olduğu anlaşılmaktadır. Onun her sayıda şiir ve nesirleri bulunduğu gibi, dergiye edebî istikametini veren ikaz ve tenkitleri de dikkati çeker. Tefvîk Rızâ, "Cümel-i Hikemiyye" başlığı altında Batılı filozof ve mütefekkirlerden, Mehmed Şükrü de İslâm ve Doğu bilginlerinden vecizeler tercüme etmiştir. Mehmed Nâdir'in ise fennî konularla ilgili yazıları yayımlanmıştır.

İlk sayısında, dilinin "belîğâne değil sade, güzel ve kâtibâne" olacağı, sayfalarının "terakkiyi sevenlere açık" bulunacağı belirtilen *Âfâk*, Tanzimat'tan sonraki yıllarda Doğu-Batı kültürünün sentezini arayan karakteristik dergilerden biri olmuştur. *Âfâk*'ın, İstanbul kütüphanelerinin birçoğunda ve Ankara'da Millî Kütüphane'de takım halinde bütün sayıları mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu, Ankara 1963, nr. 11; Hasan Duman, *Katalog*, s. 5.

ORHAN OKAY

AFÂK HOCA

(ö. 1693)

Doğu Türkistanlı devlet adamı ve müslüman lider.

Apak Hoca veya Hoca Hidâyetullah adlarıyla da bilinir. Ch'ing sülâlesi zamanında 1663'te Pekin'i ziyaret ederek Çin ile kültür alanında iyi münasebetler kurdu. Ak-Tağlık Fırkası'nın başkanı iken, bir ara Emir İsmâil tarafından saltanat endişesiyle Kâşgar'dan uzaklaştırıldı. Ancak, Çungarya Kalmukları'nın hâkimi olan Galdan, Afak Hoca'nın da teşviki ile 1688'de Kâşgar'ı ele geçirecek emirliğini ona verdi. Daha sonraları durumdan memnun olmayan Afak Hoca bir süre idareyi bıraktıysa da çok geçmeden tekrar iş başına geçti.

Bugün de çeşitli menkıbeleri ağızdan ağıza dolaşan Afak Hoca'nın, İslâmiyet'in Doğu Türkistan'da yayılmasında büyük emeği geçmiştir. Onun Kâşgar'daki türbesini 1930 ve 1978 yıllarında iki defa ziyaret etmiş olan Gunner Jarring, *Return to Kashgar* adlı kitabında bu türbenin değişik tarihlerde çekilmiş resimlerine de yer vermiştir. 1873'te İngiliz Dr. H. W. Bellew'in, 1888'de yine bir İngiliz seyyahı Henry Lansdell'in, Afak Hoca'nın türbesini ziyaret ettiklerini ve türbe hakkında geniş bilgi verdiklerini kaydeden Jarring, türbenin çevresinde onun müntesiplerinden yetmiş iki kişinin gömülü olduğunu da söyler. Jarring'in kitabında Afak Hoca'ya isnat edilen bazı menkıbelere de yer verilmiştir. 1947'deki depremde büyük hasar gören ve kubbesi yıkılan Afak Hoca Türbesi, 1956'da Çin hükümetinin malî desteğiyle tamir edilmiştir.